

УДК 338.22.01

СИСТЕМА ОПЕРАТИВНИХ ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ<http://orcid.org/0000-0002-1617-326X>

Галасюк Віктор Валерійович, к. е. н., Голова Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, м. Київ, e-mail: galasyuk@gmail.com
Viktor Halasiuk, Ph. D., Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Industrial Policy and Entrepreneurship, Kyiv

V. Halasiuk. Operational Indicators Estimating the Level of Welfare in Ukraine.

The article deals with a system of macroeconomic indicators that enable a comprehensive analysis of the state and dynamics of the national economy development in order to implement an effective governmental economic policy. A number of indicators which determine the country's economic dynamics have been structured according to how they affect: final consumption expenditures of households (unemployment rate, average income available, average wage and pension, inflation, share of savings), gross accumulation (foreign direct investments, budget investments, private investments, corporate investments, credit investments), net exports (exports of goods and services, imports of goods and services, the share of high-tech exports, the share of processing industry in exports), final consumer expenditures of state (government consumption expenditure, the share of government debt in GDP, state budget expenditures on debt service, fiscal deficit). Based on the outlined methodology, the current state and dynamics of Ukraine's national economic system development are analyzed. It has been ascertained that the domestic economy needs urgent professional diagnostics, intensive care and accelerated development on the basis of effective state regulation. The necessity of strengthening the role of the government in forming the preconditions and stimuli for the Ukraine's national economy development is substantiated. The idea of creating a "dashboard" as a tool for tracking the main macroeconomic indicators for optimization and adjustment of governmental economic policy is suggested.

Галасюк В. В. Система оперативних індикаторів оцінки економічного розвитку України.

В статті розглянуто систему макроекономічних індикаторів, які дозволяють здійснювати всебічний аналіз стану та динаміки розвитку національного господарства з метою реалізації ефективною економічної політики уряду. Структуровано ряд показників, що визначають економічну динаміку країни, за впливом на: кінцеві споживчі витрати домогосподарств (рівень безробіття, середній наявний дохід, середня заробітна плата і пенсія, інфляція, частка заощаджень), валове нагромадження (прямі іноземні інвестиції, бюджетні інвестиції, інвестиції населення, власні корпоративні інвестиції, кредитні інвестиції), чистий експорт (експорт товарів та послуг, імпорт товарів та послуг, частка високотехнологічного експорту, частка переробної промисловості в експорті), кінцеві споживчі державні витрати (державні видатки на споживання, частка державного боргу у ВВП, видатки державного бюджету на обслуговування боргу, дефіцит державного бюджету). На основі окресленої методології проаналізовано сучасний стан та динаміку розвитку національної економічної системи України. Встановлено, що вітчизняна економіка потребує невідкладної фахової діагностики, реанімації і випереджаючого розвитку на засадах ефективного державного регулювання. Обґрунтовано необхідність посилення ролі уряду у формуванні передумов та стимулів розвитку національної економіки України. Запропоновано ідею створення оперативної «приладової дошки» як інструменту відслідковування головних макроекономічних показників з метою оптимізації та коригування економічного курсу країни.

Галасюк В. В. Система оперативних індикаторов оценки экономического развития Украины.

В статье рассмотрена система макроэкономических индикаторов, которые позволяют осуществлять всесторонний анализ состояния и динамики развития национального хозяйства с целью реализации эффективной экономической политики правительства. Структурировано ряд показателей, определяющих экономическую динамику страны, по влиянию на: конечные потребительские расходы домохозяйств (уровень безработицы, средний располагаемый доход, средняя заработная плата и пенсия, инфляция, доля сбережений); валовое накопление (прямые иностранные инвестиции, бюджетные инвестиции, инвестиции населения, собственные корпоративные инвестиции, кредитные инвестиции); чистый экспорт (экспорт товаров и услуг, импорт товаров и услуг, доля высокотехнологичного экспорта, доля перерабатывающей промышленности в экспорте); конечные потребительские государственные расходы (государственные расходы на потребление, доля государственного долга в ВВП, расходы государственного бюджета на обслуживание долга, дефицит государственного бюджета). На основе очерченной методологии проанализировано современное состояние и динамику развития национальной экономической системы Украины. Определено, что

отечественная экономика нуждается в неотложной профессиональной диагностике, реанимации и опережающем развитии на основе эффективного государственного регулирования. Обоснована необходимость усиления роли правительства в формировании предпосылок и стимулов развития национальной экономики Украины. Предложена идея создания оперативной «приборной доски» как инструмента отслеживания главных макроэкономических показателей с целью оптимизации и корректировки экономического курса государства.

Постановка проблеми. Практично всі аспекти, які тим чи іншим чином пояснюють відчуття людьми суб'єктивного благополуччя або щастя (безпека, доступність освіти, якість охорони здоров'я, можливості самореалізації та ін.) залежать від рівня та динаміки економічного розвитку країни. Тому основне, на чому необхідно зосередитись будь-якому уряду – максимізація національного багатства. Адже це необхідна умова задоволення суспільних потреб та збільшення добробуту населення (достатньою ж умовою є соціально справедливий розподіл створених благ).

Україна потерпає від наслідків економічної депресії. Вітчизняна економіка потребує невідкладної фахової діагностики, реанімації та розвитку, а не імітації реформ – політики невтручання держави та спостереження за «вільним падінням» економіки. Економічна динаміка країни наочно демонструє, що відсторонене спостереження за дією «невидимої руки ринку» та консервація поточного тренду ВВП – шлях до економічної безодні.

Але для економічного відновлення та розвитку країни недостатньо постановки «загального діагнозу», необхідна цілісна й детальна картина, яка має бути перед очима управлінців для формування оптимальної економічної політики. Необхідна оперативна фінансово-економічна «приладова дошка» з набором головних показників, динаміку яких треба постійно відслідковувати, щоб бачити чи відбувається рух у правильному напрямі і при необхідності коригувати економічний курс.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам побудови оптимальної системи індикаторів для оцінки й аналізу економічної політики уряду присвячено наукові доробки низки вітчизняних вчених, зокрема Т.А. Васильєвої [1], Ю.Л. Звягільського [2], М.В. Пугачової [3], В.М. Богомазової [4], І.С. Варламової [5], Т.Л. Іванової [6] та багатьох інших. Серед іншого, ними досліджено індикатори економічного розвитку як інструмент оцінки макроекономічної політики держави, визначені підходи та алгоритм розрахунку індексів сталого розвитку країни, зроблено вагомий внесок у науково-теоретичний аналіз з визначення місця ВВП в системі економічних індикаторів через застосування системи національних рахунків. Віддаючи належне наявним напрацюванням у даній сфері, слід зазначити, що вирішенню проблеми формування комплексної системи оперативних індикаторів (у т. ч. випереджальних) в контексті вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення державного менеджменту досі присвячено недостатню увагу, що обумовлює необхідність подальших досліджень.

Мета статті – обґрунтувати й систематизувати ключові індикатори оцінки соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Оперативна фінансово-економічна «приладова дошка» повинна містити набір показників, що комплексно характеризують економічну динаміку країни. Вона може бути побудована в розрізі чотирьох основних компонентів формули ВВП за витратами:

– кінцеві споживчі витрати домогосподарств – витрати населення на придбання споживчих товарів і послуг за рахунок власних коштів, а також споживання товарів та послуг, одержаних у натуральній формі і вироблених для власного кінцевого споживання, що також включають витрати на кінцеве споживання некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства [7, с. 15];

– кінцеві споживчі витрати державного сектору – включає витрати (оплата праці, матеріальні витрати, оплату нематеріальних послуг тощо) організацій та установ,

які фінансуються за рахунок державного та місцевого бюджетів, Пенсійного фонду і фондів соціального страхування;

– валове нагромадження (чисте придбання резидентами товарів і послуг, вироблених і наданих у поточному періоді, але не спожитих у ньому. Включає валове нагромадження основного та оборотного капіталу та чисте придбання цінностей);

– чистий експорт (визначається як різниця між експортом та імпортом товарів і послуг за даними платіжного балансу).

Розглянемо основні показники, які критично впливають на *кінцеві споживчі витрати домогосподарств*. До них належать:

1. Рівень зайнятості. Що нижчий рівень безробіття, що більше економічно активного населення мають роботу, то більше людей приймають участь у створенні національного багатства та заробляють собі на життя і мають можливість споживати.

2. Рівень доходів громадян. Такі джерела доходів громадян, як заробітна плата та пенсії переважно формують наявний дохід населення країни (кошти, що можуть бути використані населенням на придбання товарів та послуг). Тому середній рівень цих показників має вирішальний вплив на купівельну спроможність громадян.

3. Рівень цін та тарифів. Чим вище ціни й тарифи, тим менше домогосподарства можуть реально спожити товарів та послуг. Навіть якщо наявний дохід населення зростає, а ціни й тарифи зростають швидше, то населення біднішає, споживання скорочується, і економіка в реальному вимірі скорочується.

4. Частка заощаджень. Що більшу частину свого наявного доходу громадяни можуть відкласти, то більше їх заощадження, а, отже, вищий відкладений попит на товари й послуги. Це резерв споживання та інвестицій населення. З одного боку, своєрідна «подушка безпеки» населення перед обличчям майбутнього зростання цін чи потреб, з іншого – «подушка безпеки» для економіки країни, яка не дозволить їй одразу «здутись» при падінні доходів громадян чи зростанні безробіття.

В Україні споживчий попит домогосподарств, який формує близько 2/3 ВВП країни, поступово послаблюється, спричиняючи негативну економічну динаміку. Зокрема, середній рівень заощаджень відносно одержаних доходів населення в Україні зменшився з 14,2% у 2010 р. до 0,5% у 2016 р. (рис. 1).

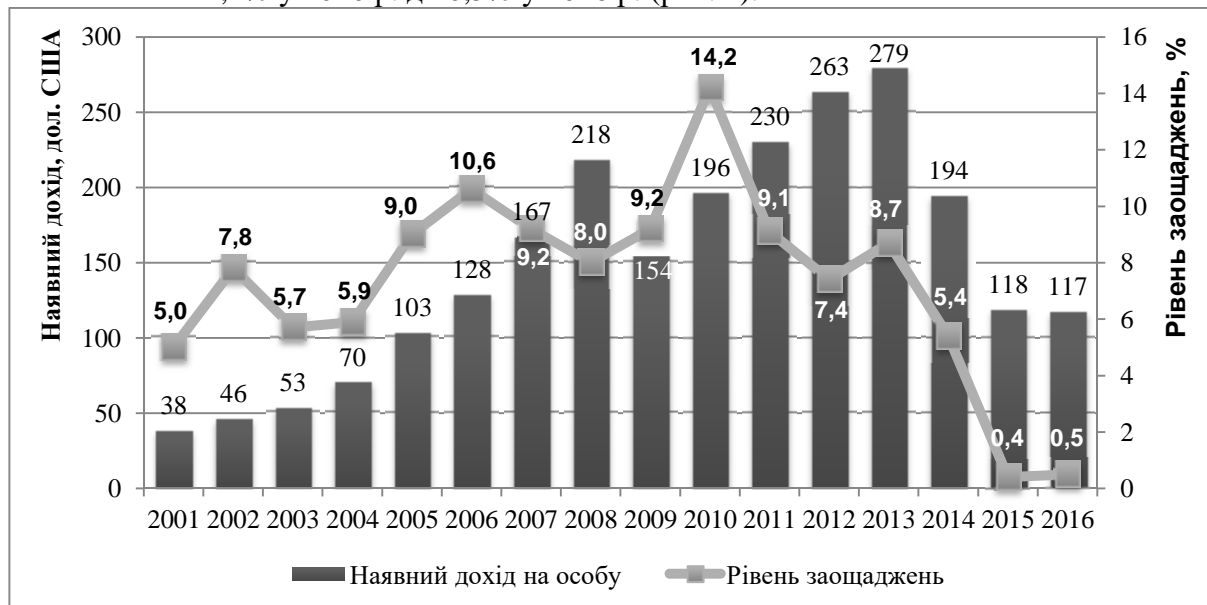

Рис. 1. Наявний середньомісячний дохід та рівень заощаджень населення в Україні у 2001-2016 рр.

Джерело: укладено та розраховано автором на основі даних [8]

Валове нагромадження є інвестиційною складовою економіки, що відображає приріст основного та оборотного капіталу в економіці. Ключову роль відіграє основний капітал, а оборотний, як правило, виконує допоміжну, обслуговуючу роль, тож

завичай оперують валовим нагромадженням основного капіталу (ВНОК) – приростом нефінансових активів, які протягом тривалого періоду часу використовуються в процесі виробництва. Саме ВНОК переважно формує валове нагромадження та є близьким до показника капітальних інвестицій (відрізняється на суму нагромадження основного капіталу сектору домашніх господарств – купівлю авто, ремонт будівель тощо), які охоплюють:

- інвестиції за рахунок власних коштів підприємств («корпоративні інвестиції»)
- інвестиції, освоєні за рахунок коштів підприємств, отриманих в результаті звичайної господарської діяльності, а також амортизаційних відрахувань;
- інвестиції за рахунок кредитів («кредитні інвестиції») – інвестиції, освоєні за рахунок кредитів банків (іноземних та вітчизняних), вітчизняних інвестиційних компаній, фондів інших позик, в тому числі іпотечне кредитування;
- бюджетні інвестиції – інвестиції державного та місцевих бюджетів;
- кошти іноземних інвесторів – інвестиції, освоєні за рахунок коштів іноземних інвесторів (частково включають і прямі іноземні інвестиції);
- інвестиції населення – інвестиції, освоєні за рахунок коштів населення на будівництво житла, у тому числі через фонди фінансування будівництва та фонди операцій з нерухомістю без урахування коштів, отриманих за рахунок іпотечного кредитування.
- інвестиції за рахунок інших джерел.

Важливе значення мають не тільки абсолютні значення та динаміка складових капітальних інвестицій, а й їх структурні співвідношення з загальною сумою капітальних інвестицій та ВВП, а також міжнародні порівняння в розрахунку на душу населення.

Відсутність стабільних інвестиційних джерел фінансування та недостатній рівень валового нагромадження основного капіталу призвели до консервації низького технологічного рівня реального сектору економіки. В результаті, в структурі промислового виробництва домінує випуск продукції 2-го та 3-го технологічних укладів, що вирізняється високою енергоємністю та низьким рівнем доданої вартості. Хронічний дефіцит капітальних інвестицій призвів до критичного рівня зношеності основних фондів в Україні, який за підсумками 2014 року сягнув 83,5% [9].

Інвестиційна частина «приладової дошки» показує, що Україна потерпає від затяжного «інвестиційного голоду» та в порівнянні з іншими країнами досі «пасе задніх» у закладанні фундаменту майбутнього зростання економіки.

Чистий експорт – різниця між експортом та імпортом товарів та послуг. Коли цей показник має додатне значення, він збільшує ВВП, коли від'ємне – зменшує. В Україні цей показник вже 10 років поспіль має від'ємне значення. Вітчизняна економіка є експортно-орієнтованою – експорт складає близько 50% ВВП, але він не перекиває імпорту.

У низці країн чистий експорт грає суттєву позитивну роль у формуванні ВВП: у Китаї +3,5%, у Чехії – 6,4%, у Південній Кореї – 7,0%, Німеччині +7,8%, а у Сінгапурі +26,9% [10]. Перевищення експорту над імпортом є не тільки рушієм економічного зростання, а й фактором курсової та цінової стабільності в країні, фінансової незалежності держави. Від'ємні значення чистого експорту, як в Україні, «з'їдають» економічний ріст, зменшуючи ВВП та посилюючи девальваційний тиск на національну грошову одиницю (рис. 2).

Таку ситуацію протягом тривалого часу можуть дозволити собі лише «зрілі» економіки з розвинутим внутрішнім ринком. Адже коли чистий експорт довго «в червоній зоні», і це не компенсується іншими компонентами ВВП, то це не тільки підкошує економіку, а й послаблює національну валюту та штовхає ціни догори.

Особливе значення має структура, «якість» експортного та імпортного кошику. Наприклад, чим вища частка високотехнологічного експорту, тим більша додана

вартість і стійкість до падіння цін на сировину, тим кращі перспективи зростання експорту в майбутньому. Чим більше ж сировинна складова експорту в експортному кошику – необроблені природні ресурси, примітивна продукція з низьким ступенем обробки – тим менша додана вартість і тим вище залежність країни від «погоди» на світовому ринку сировини, довгостроковий прогноз якої на перспективу навряд чи є втішним для сировинних експортерів.

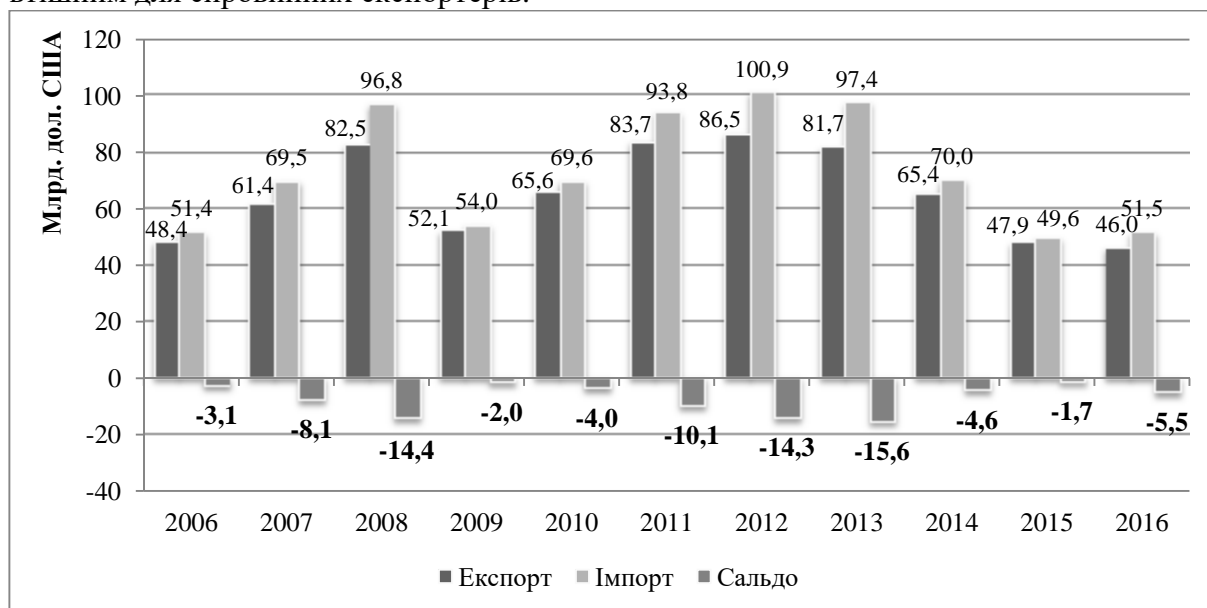

Рис. 2. Зовнішньоторговельний баланс України у 2006-2016 рр., млрд. дол. США
Джерело: укладено і розраховано автором на основі даних [11]

Кінцеві споживчі державні витрати (як і частка держави в капітальних інвестиціях) характеризують ступінь участі держави в економічній діяльності країни. Коли держава бере на себе більше соціальних функцій – вони вищі, коли держава більше залишає в країні та економіці «як є» й «на розсуд «невидимої руки ринку» – вони менші. Як видно, те, що в Україні «занадто багато держави» в економіці – міф, хоч і досить розповсюджений. Насправді ж у нас замала економіка відносно чисельності населення.

Одним з ключових показників «приладової дошки» в частині державних видатків є платежі на обслуговування державного боргу та гарантованого державою боргу, які наочно характеризуються їх відношенням до загальних витрат державного бюджету. Ця сплата відсотків по державних боргах вимиває з казни ресурси, які в результаті не потрапляють ні на споживання, ні на інвестування, не сприяючи зростанню ВВП. Розмір цих непродуктивних для економіки «вимушених» платежів залежить від боргового навантаження на сектор загальнодержавного управління, що характеризується відношенням державного та гарантованого державою боргу до ВВП країни.

Іншим важливим показником, який визначає додаткову спроможність бюджетного фінансування державних видатків, є дефіцит сектору загальнодержавного управління – перевищення видатків бюджету (в тому числі зведений бюджет, Пенсійний фонд, фонди соціального страхування тощо) над його доходами, який зазвичай характеризується у відсотках до ВВП.

Згідно одного зі структурних «маяків» МВФ (обов'язкові умови для виділенню Україні чергових траншів) дефіцит сектору загальнодержавного управління України у 2017 році не мав перевищувати 3,1%, а в 2018 році не має бути більшим за 2,5% [12]. Серед європейських країн, в яких бюджетний дефіцит протягом попередніх п'яти-шести років не раз перевищував 5%, а то й навіть сягав понад 10%, такі країни, як Великобританія, США, Японія, Словаччина, Румунія, Польща, Хорватія, Франція тощо.

Висновки. Підсумовуючи розглянуті економічні індикатори економічної «приладової дошки», узагальнимо та систематизуємо їх наступним чином: 1. Споживання домогосподарств (безробіття, середній наявний дохід, середні з/п та пенсія, інфляція; частка заощаджень); 2. Інвестиційна складова (валове нагромадження основного капіталу, прямі іноземні інвестиції, бюджетні інвестиції; інвестиції населення, власні корпоративні інвестиції, «кредитні» інвестиції); 3. Експортна складова (експорт товарів та послуг, імпорт товарів та послуг, частка високотехнологічного експорту, частка переробної промисловості в експорті). 4. Державне споживання (державні видатки споживання, держборг/ВВП, дефіцит держбюджету, обслуговування держборгу/видатки держбюджету. Використання даної системи оперативних показників, які є випереджальними для основних макрофінансових показників, у т. ч. для ВВП країни, дозволяє реалістично оцінювати динаміку економічного та фінансового становища країни, добробуту громадян, а, отже, вимірювати справжню ефективність економічних реформ. Це робить їх важливими управлінськими індикаторами для використання на всіх щаблях державного менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Т.А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку: монографія / Т. А. Васильєва. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 118 с.
2. Звягільський Ю.Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програми економічних реформ / Ю.Л. Звягільський // Економіка України. – 2013. – № 9. – С. 73-84.
3. Пугачова М.В. Використання європейських індикаторів для дослідження українських економічних тенденцій / М.В. Пугачова // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. – 2013. – Т. 146. – С. 81-86.
4. Богомазова В.М. Система індикаторів економічного зростання / В. М. Богомазова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 6. – С. 40-49.
5. Варламова І.С. Кількісні індикатори сталого розвитку в економіці України / І.С. Варламова // Економічний простір. – 2014. – № 88. – С. 18-27.
6. Іванова Т.Л. Глобальні і макроекономічні індикатори сталого розвитку національної економіки / Т.Л. Іванова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2014. – Т. 19, Вип. 2(2). – С. 77-81.
7. Задоя О.А. Споживання та заощадження домогосподарств: доходні та недоходні фактори / О.А. Задоя // Академічний огляд. – 2016. – № 1. – С. 13-21.
8. Сукупні витрати домогосподарств / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Net exports of goods and services (% of GDP) / World Bank Group [Electronic resource]. – Mode of access: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?view=chart>.
11. Статистика зовнішнього сектору: платіжний баланс України / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446.
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46564506>

References (BSI):

1. Vasylieva, T. (2010). Innovatsiina skladova v strukturі makroekonomichnykh indyktoriv ekonomichnoho rozvytku [Innovative component in the structure of macroeconomic indicators of economic development]. – Sumy: DVNZ "UABS NBU" [In Ukrainian].
2. Zviahliyskyi, Yu. (2013). Riven zarobitnoi platy – indyktor efektyvnosti prohramy ekonomichnykh reform [The level of wages is an indicator of the effectiveness of the program of economic reforms]. – Ekonomika Ukrainy [In Ukrainian].
3. Puhachova, M. (2013). Vykorystannia yevropeyskykh indyktoriv dlia doslidzhennia ukrainskykh ekonomichnykh tendentsii [Using European indicators to study Ukrainian economic trends]. – Naukovi zapysky NaUKMA [In Ukrainian].
4. Bohomazova, V (2012). Systema indyktoriv ekonomichnoho zrostannia [System of indicators of economic growth]. – Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini [In Ukrainian].

5. Varlamova, I. (2014). *Kilkisni indykatory staloho rozvytku v ekonomitsi Ukrainy [Quantitative indicators of sustainable development in the Ukrainian economy]. – Ekonomichnyi prostir [In Ukrainian].*
6. Ivanova, T. (2014). *Hlobalni i makroekonomichni indykatory staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Global and macroeconomic indicators of sustainable development of the national economy]. – Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika [In Ukrainian].*
7. Zadoia, O. (2016). *Spozhyvannia ta zaoshchadzhenia domohospodarstv: dokhodni ta nedokhodni factory [Consumption and savings of households: income and non-revenue factors]. – Akademichnyi ohliad [In Ukrainian].*
8. *Total household expenses / Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
9. *Availability and condition of fixed assets by types of economic activity / Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
10. *Net exports of goods and services (% of GDP) / World Bank Group [Electronic resource]. – Mode of access: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?view=chart>.*
11. *Foreign Sector Statistics: Ukraine's Balance of Payments / Official Website of the National Bank of Ukraine [Electronic Resource]. – Access mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?ShowHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446.*
12. *Official Website of the National Bank of Ukraine [Electronic Resource]. – Access mode: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46564506>.*

Ключові слова: індикатори економічного розвитку; кінцеві споживчі витрати; домогосподарства; державний сектор; економічний розвиток.

Ключевые слова: индикаторы экономического развития; конечные потребительские расходы; домохозяйства; государственный сектор; экономическое развитие.

Keywords: indicators of economic development; final consumer spending; households; government sector; economic development.

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/2938074>

Рецензент: Гужєва І. Ю., заступник директора Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, д. е. н.